

กรอบกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิ
ของธรรมชาติหรือสิทธิของแม่ธรณี
Framework Law for the Protection of the Rights
of Nature or the Rights of Mother Earth

จุฬาพัฒน์ กীরติภูมิธรรม*

Julapathana Kiratiphumtam

สุนีย์ มัลลิกะมาลย์**

Sunee Mallikamarl

---

* นักศึกษาปริญญาเอก หลักสูตรนิติศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีปทุม ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยประเภท
บัณฑิตศึกษาจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ประจำปี 2560

Doctor of Laws, Sripatum University, granted a scholarship from the National Research Council
of Thailand in 2017

** ศาสตราจารย์ ดร., อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้อำนวยการหลักสูตรนิติศาสตรดุษฎีบัณฑิต

Prof.Dr., Research Advisor, Director of LL.D Programme

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเปรียบเทียบกระบวนการทัศน์ทางกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางกับกระบวนการทัศน์ทางกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง เพื่อจัดทำกรอบกฎหมายและปรับปรุงแก้ไขรัฐธรรมนูญว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิของธรรมชาติหรือแม่ธรณี โดยใช้วิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย การวิจัยเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก และการรับฟังความคิดเห็น

ข้อค้นพบของการวิจัย คือ สาเหตุของปัญหาวิกฤตระบบนิเวศเกิดจากการดำเนินกิจกรรมของมนุษย์ภายใต้กระบวนการทัศน์ทางกฎหมายแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ซึ่งมีปรากฏอยู่ในกฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศและกฎหมายสิ่งแวดล้อมของไทย ในขณะที่กระบวนการทัศน์ทางกฎหมายสิ่งแวดล้อมแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางมีกลไกทางกฎหมายที่ยอมรับถึงความมีอยู่จริงของสิทธิของธรรมชาติหรือแม่ธรณีในมิติทางกฎหมายระหว่างประเทศและกฎหมายของหลายประเทศ แต่ในประเทศไทยยังไม่มี การรับรองสิทธิของธรรมชาติแต่อย่างใด การวิจัยจึงจัดทำเป็นกรอบกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิของธรรมชาติหรือแม่ธรณี และได้นำกรอบกฎหมายไปจัดเป็นร่างปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 (ฉบับที่ ..) พุทธศักราช... ประกอบด้วย คำจำกัดความ สถานะทางกฎหมาย ลักษณะแห่งสิทธิ ขอบเขตแห่งสิทธิ ผู้ใช้สิทธิแทน หน้าที่ของรัฐ และหน้าที่ของประชาชน

ข้อเสนอแนะของการวิจัย คือ การนำเอากรอบกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิของธรรมชาติหรือแม่ธรณี และร่างปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 (ฉบับที่ ..) พุทธศักราช.... ไปใช้ประโยชน์เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมในรัฐธรรมนูญ นอกจากนั้น ได้เสนอแนวทางด้านนโยบาย ด้านเศรษฐกิจและด้านสังคม

สำหรับข้อเสนอแนะประเด็นวิจัยต่อไป คือ การศึกษาวิจัยกฎหมายที่มีการรับรองสิทธิของธรรมชาติในกฎหมายระดับพระราชบัญญัติและกฎหมายท้องถิ่น

คำสำคัญ: สิทธิ, ธรรมชาติ, แม่ธรณี, กระบวนการทัศน์ทางกฎหมาย, กรอบกฎหมาย, สิ่งแวดล้อม

Abstract

The purpose of this study is to review and contrast anthropocentric and eco-centric environmental legal paradigms, using qualitative research methodology, i.e. literature review, in-depth interview and public hearing. The ultimate aim is to develop a framework law and a draft amendment to the constitution of Thailand B.E. 2560 for the protection of the rights of nature or mother earth.

The findings show that the major cause of the ecosystem crisis is human activities under anthropocentric legal paradigm. Its influence is substantially evident in the international and Thai environmental laws. The rights of nature or mother earth, on the other hand, have been recognized by the environmental laws under eco-centric legal paradigm. While these rights have been recognized in a number of foreign and international laws, they have not yet been recognized in Thailand. Thus, as part of this study, a framework law for the protection of the rights of nature or mother earth—comprising the definitions, legal standing, nature of rights, scope of rights, representatives, duties of the state and duties of the Thai people—was developed and used for the drafting of an amendment to the constitution of Thailand B.E. 2560 (. Amendment) B.E. ....

This research suggests that the aforementioned framework law for the protection of the rights of nature or mother earth and the draft amendment to the constitution of Thailand B.E. 2560 are used as guidelines for the amendment of the environmental provisions in the constitution. There are suggestions related to the economic and social policies as well.

Further research is recommended for the recognition of the rights of nature in related Acts and local ordinances.

Keywords: Rights, Nature, Mother earth, Legal paradigm, Framework law, Environmental

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในศตวรรษที่ 21 นี้ปัญหาที่สร้างความวิตกกังวลให้มวลมนุษยชาติ ได้แก่ ปัญหาวิกฤติระบบนิเวศ ผลกระทบอันเป็นรูปธรรมที่สำคัญของวิกฤติระบบนิเวศ ได้แก่ ภัยพิบัติ การขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติ มลพิษ การสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate Change) ซึ่งเป็นปัญหาในระดับความอยู่รอดของโลกใบนี้ รายงานขององค์การอุตุนิยมวิทยาโลกแห่งสหประชาชาติ (WMO) ระบุว่า “มีหลักฐานทางวิทยาศาสตร์บ่งชี้ว่าการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศได้เพิ่มความรุนแรงและทำให้เกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติเพิ่มขึ้น ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจและชีวิตของผู้คนและประเทศทั้งหลายในขณะนี้ และจะเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง” แม้ประชาคมโลกได้ร่วมมือกันสร้างกลไกทางกฎหมายระหว่างประเทศหลายฉบับ เพื่อให้ภาคีสมาชิกนำไปอนุวัติกฎหมายภายในของแต่ละประเทศเพื่อแก้ปัญหาวิกฤติระบบนิเวศ โดยมีเป้าหมายเพื่อให้เกิดความยั่งยืนแต่ก็ไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ ยิ่งไปกว่านั้นปัญหากลัทธิความรุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ ส่วนประเทศไทยซึ่งเป็นภาคีสมาชิกของสหประชาชาติก็ได้ให้ความร่วมมือในการเข้าร่วมตลอดจนนำกลไกกฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศมาปรับใช้ภายในประเทศ แต่ก็พบว่าเครื่องมือดังกล่าวก็ไม่สามารถแก้ปัญหาให้บรรลุเป้าหมายได้เช่นเดียวกัน

มีหลักฐานในทางวิชาการที่แสดงให้เห็นว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมมีสาเหตุมาจากการพัฒนาของสังคมมนุษย์ตั้งแต่ยุคปฏิวัติเกษตรกรรมและอุตสาหกรรมและทวีความรุนแรงเพิ่มขึ้นในยุคโลกาภิวัตน์จนกลายเป็นวิกฤติระบบนิเวศ เช่น รายงานของ IPCC ว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในปี 2007 (IPCC Fourth Assessment Report: Climate Change 2007) ระบุว่าสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ น้อยกว่าร้อยละ 5 เกิดจากตัวแปรทางธรรมชาติ แต่มากกว่าร้อยละ 95 เกิดจากอิทธิพลหรือปัจจัยที่มาจากมนุษย์ นอกจากนี้ รายงานของนักนิเวศวิทยายังชี้ให้เห็นถึงผลของการดำเนินกิจกรรมของมนุษย์ที่สร้างผลกระทบต่อระบบนิเวศจนถึงขั้นวิกฤตและลุกลามไปถึงปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้แสดงให้เห็นว่าโลกตกอยู่ในภาวะวิกฤตสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาที่นับวันวิกฤตนี้มีแต่จะทวียิ่งขึ้นไปโดยระบุว่า “การกระทำและผลกระทบของการกระทำของมนุษยชาติต่อโลกธรรมชาติเกือบถึงจุดที่ไม่สามารถเยียวยาแก้ไขให้ย้อนกลับคืนดังเดิม จนถึงระดับที่วงการวิชาการกำลังพิจารณาเปลี่ยนชื่อยุคสมัยของโลกตามหลักฐานทางธรณีวิทยา ซึ่งปัจจุบันเรียกว่า

“สมัยโฮโลซีน (Holocene)” ไปเป็น “สมัยแอนโทรโปซีน Anthropocene” หรือ “สมัยมนุษย์” (Paul J. Crutzen and Eugene F. Stoermer, 2000, p. 41)

จากปัญหาตามที่กล่าวมาข้างต้นงานวิจัยนี้ได้ทำการสำรวจกลไกทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติ หรือระบบนิเวศพบว่า การดำเนินกิจกรรมการพัฒนาของสังคมมนุษย์ในช่วงคลื่น 3 ลูก คือ ยุคปฏิวัติเกษตรกรรม อุตสาหกรรมและโลกาภิวัตน์ที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบันล้วนแล้วอยู่ภายใต้ระบวนทัศน์ทางกฎหมายแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางซึ่งอิทธิพลของระบวนทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางที่ส่งผลกระทบต่อ “สิทธิ” กล่าวคือ โลกทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางที่มองเห็นธรรมชาติเป็นเพียงวัตถุ (Object) ที่มีไว้เพื่อสนับสนุนประโยชน์ของมนุษย์ และมนุษย์เท่านั้นที่มีคุณค่า โดยผลของทัศนะเช่นนี้จึงส่งผลกระทบต่อแนวคิดทางกฎหมาย ได้แก่ นิติปรัชญา จริยธรรม แนวคิด ทฤษฎี และหลักการที่อยู่เบื้องหลังการบัญญัติกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม โดยผลของกรอบแนวคิดพื้นฐาน (Conceptual Framework) แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางย่อมส่งผลกระทบต่อทบัญญัติของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติ ระบบนิเวศ และสิ่งแวดล้อม ตลอดจนส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติในช่วงกว่า 3 ศตวรรษที่ผ่านมาจนกลายเป็นวัฒนธรรมที่ยืนอยู่บนพื้นฐานของผลประโยชน์ของมนุษย์ สิทธิของมนุษย์ และหากแม้ว่าจะมองเห็นความสำคัญของธรรมชาติ ระบบนิเวศก็เป็นการมองเห็นในเชิงมูลค่า มิใช่ในเชิงคุณค่าแต่อย่างใด ด้วยอิทธิพลแบบ Anthropocentric Approach ทำให้สิทธิที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีลักษณะที่สำคัญ 3 ประการ คือ (1) มนุษย์เท่านั้นเป็นผู้มีทรงสิทธิตามกฎหมายในฐานะประธานแห่งสิทธิ (Subject of Right) (2) ธรรมชาติเป็นเพียงวัตถุแห่งสิทธิ (Object of Right) และ (3) สิทธิที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิของมนุษย์ ทั้งสิทธิในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและหมายรวมถึงสิทธิในสิ่งแวดล้อมด้วย

ลักษณะที่สำคัญที่กล่าวมานี้ปรากฏให้เห็นในระบวนทัศน์ทางกฎหมายแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางที่มีอิทธิพลแผ่ขยายไปเกือบทั่วโลกในช่วงของการพัฒนาคลื่น 3 ลูก คือ ปฏิวัติเกษตรกรรม ปฏิวัติอุตสาหกรรมและยุคโลกาภิวัตน์ จึงกล่าวได้ว่าประชาคมโลกได้ดำเนินกิจกรรมการพัฒนาด้วยเครื่องมือทางกฎหมายสายหลักที่เรียกว่า “ระบวนทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง” หรือกล่าวอีกนัยก็คือ การพัฒนาที่ผ่านมายอมรับระบวนทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางเป็นกลไกในการพัฒนาและจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั่นเองและเป็น

สาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดวิกฤตระบบนิเวศ โดยเกิดจากการที่กระบวนทัศน์นี้ไม่ยอมรับถึงความมีอยู่จริงของสิทธิตามธรรมชาติ (Natural Right) หรือกฎหมายธรรมชาติ (Natural Law) ซึ่งส่งผลให้ทบทวนบัญญัติของกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมภายใต้กระบวนทัศน์นี้ไม่ให้การรับรอง “สิทธิของธรรมชาติ (Rights of Nature)” หรือสิทธิของสรรพชีวิตและสรรพสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ในโลกธรรมชาตินั้นเอง ซึ่งการที่ธรรมชาติไม่มี “สิทธิ” หรือ “สถานะในทางกฎหมาย” ทำให้การละเมิดประโยชน์สุขของสรรพสิ่งในธรรมชาติไม่ใช่สิ่งผิด จึงกล่าวได้ว่า นอกจากกฎหมายสิ่งแวดล้อมภายใต้กระบวนทัศน์นี้จะไม่ให้ความคุ้มครองระบบนิเวศอย่างเพียงพอแล้ว ตรงกันข้ามกลับเอื้อให้เกิดการทำลายระบบนิเวศจนนำไปสู่วิกฤตอีกด้วย จึงกล่าวได้ว่า สาเหตุของปัญหาวิกฤตระบบนิเวศดังกล่าว มาจากกิจกรรมการพัฒนาของมนุษย์ที่มีเครื่องมือหรือกลไกทางกฎหมาย (Legal Tool or Mechanism) เป็นกฎ กฏเกณฑ์ กฎหมายที่กำหนดสิทธิต่างๆ ให้แก่มนุษย์เข้าแสวงหาประโยชน์ในทรัพยากรธรรมชาติโดยคำนึงถึงประโยชน์และอรรถประโยชน์ของมนุษย์ แต่เพิกเฉยละเลย “สิทธิของธรรมชาติ แม้อัตนหรือระบบนิเวศ” นั้นเอง

ดังนั้น ทางออกที่งานวิจัยนี้นำเสนอก็คือ การเปลี่ยนกระบวนทัศน์ทางกฎหมายจากกระบวนทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางไปสู่กระบวนทัศน์แบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง ด้วยการรับรอง “สิทธิของธรรมชาติ (Rights of Nature)” อันเป็นกระบวนทัศน์ที่ยอมรับถึงความมีอยู่จริงของสิทธิตามธรรมชาติ (Natural Right) ของสรรพชีวิตและสรรพสิ่งในธรรมชาติ ซึ่งกระบวนทัศน์ทางกฎหมายแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางยอมรับว่า สรรพชีวิตที่ไม่ใช่มนุษย์มีสิทธิตามธรรมชาติที่จะดำรงอยู่ในสุขภาพที่ดีและเจริญงอกงามได้เท่าเทียมกับมนุษย์ และสิทธิมนุษยชนตลอดจนสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีจะได้รับการรับประกันเมื่อกฎหมายให้การรับรอง “สิทธิของธรรมชาติ” ด้วยเหตุนี้จึงนำไปสู่ความสำคัญในการศึกษาวิจัยนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย (Research Objectives)

การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเปรียบเทียบกระบวนการทัศน์ทางกฎหมายแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางกับกระบวนการทัศน์ทางกฎหมายแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง ข้อจำกัด อุปสรรค และข้อจำกัดของสิทธิภายใต้กระบวนการทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง การยอมรับกระบวนการทัศน์ทางกฎหมายแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางในมิติทางกฎหมายระหว่างประเทศและกฎหมายต่างประเทศ เพื่อนำไปสู่การจัดทำกรอบกฎหมายและร่างแก้ไขรัฐธรรมนูญว่าด้วยสิทธิของธรรมชาติหรือสิทธิของแม่ธรณี

สมมติฐานการวิจัย (Hypothesis)

สิทธิของธรรมชาติหรือแม่ธรณี เป็นสิทธิในทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองระบบนิเวศที่ยังไม่มีปรากฏในกฎหมายไทย การคุ้มครองสิทธินี้ในทางกฎหมายของต่างประเทศทำได้หลายแนวทาง ภายใต้กฎหมายหลายระดับ ได้แก่ รัฐธรรมนูญ กรอบกฎหมาย รัฐบัญญัติ เทศบัญญัติและคำพิพากษาของศาล ซึ่งการจัดทำกรอบกฎหมายคุ้มครองสิทธิของธรรมชาติหรือแม่ธรณีของประเทศไทย โดยการนำรูปแบบในเรื่องสิทธิของธรรมชาติหรือแม่ธรณีของกฎหมายระหว่างประเทศและกฎหมายต่างประเทศมาเป็นแนวทางจะทำให้ได้กรอบกฎหมายสำหรับประเทศไทย ซึ่งกรอบกฎหมายนี้จะทำให้เกิดพัฒนาการทางด้านกฎหมายใหม่เพื่อส่งเสริม รักษาคุณภาพของระบบนิเวศของประเทศไทยให้มีประสิทธิภาพก่อให้เกิดความยั่งยืนในระบบนิเวศสอดคล้องกับแนวคิดในการบริหารจัดการระบบนิเวศในมิติสากลแนวใหม่

วิธีวิทยาการวิจัย (Research Methodology)

การวิจัยได้กำหนดวิธีวิทยาการวิจัยโดยใช้วิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประกอบด้วย

1. การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ประกอบด้วย ตำรา กฎหมาย รายงานการวิจัย บทความในวารสาร เอกสารสัมมนา และข้อมูลจากอินเทอร์เน็ตที่เป็นข้อมูลด้านบทความและหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ เอกสารที่เกี่ยวข้องมีทั้งเอกสารภาษาไทยและต่างประเทศ โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการทัศน์ทางกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมและการรับรองสิทธิของธรรมชาติหรือแม่ธรณี ดังนี้

1.1 กระบวนทัศน์ทางกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อม โดยศึกษาวิเคราะห์ กระบวนทัศน์ทางกฎหมายแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ซึ่งเป็นกระบวนทัศน์หลักที่บังคับใช้ใน ปัจจุบันที่ยังไม่มีการรับรองสิทธิของธรรมชาติกับกระบวนทัศน์ทางกฎหมายแบบมีระบบนิเวศ เป็นศูนย์กลาง ซึ่งเป็นกระบวนทัศน์ใหม่ที่ทำให้การรับรองสิทธิของธรรมชาติ ได้แก่ โลกทัศน์ สิ่งแวดล้อม (Environmental Worldview) จริยธรรม (Ethics) นิติปรัชญา (Legal Philosophy) แนวคิด (Conceptual) และทฤษฎี (Theory) ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการรับรองสิทธิของ ธรรมชาติ

1.2 กฎหมายระหว่างประเทศ โดยศึกษาวิเคราะห์กฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่าง ประเทศทั้ง Soft Law และ Hard Law เฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับ “สิทธิ” ที่อยู่ภายใต้ กระบวนทัศน์ทางกฎหมายสิ่งแวดล้อมแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางกับกระบวนทัศน์ทางกฎหมาย สิ่งแวดล้อมแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง ได้แก่ ปฏิญญากรุงสต็อกโฮล์มฯ ว่าด้วย สิ่งแวดล้อมของมนุษย์ (Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment, 1972) ปฏิญญาริโอว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา ค.ศ. 1992 (Rio Declaration on Environment and Development, 1992) แผนปฏิบัติการ 21 (Agenda 21) อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (The United Nations Framework Convention on Climate Change, 1992) อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลาย ทางชีวภาพ (Convention on Biological Diversity) พิธีสารเกียวโต ค.ศ. 1997 (Kyoto Protocol) กฎบัตรโลกธรรมชาติ (The World Charter, 1982) ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิของ แม่ธรณี ค.ศ. 2010 (The Universal Declaration of the Rights of Mother Earth, 2010)

1.3 กฎหมายต่างประเทศ โดยศึกษาวิเคราะห์กฎหมายต่างประเทศที่ยอมรับ กระบวนทัศน์แบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางโดยแสดงออกอย่างเป็นรูปธรรมด้วยการรับรอง สิทธิของธรรมชาติในมิติทางกฎหมายทั้งในประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร (Civil Law) และประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายจารีตประเพณี (Common Law) ดังนี้

1) สาธารณรัฐเอกวาดอร์ โดยศึกษา Constitution of the Republic of Ecuador และคำพิพากษา

2) สาธารณรัฐโบลีเวีย โดยศึกษากฎหมาย 2 ฉบับ ได้แก่ Law of The Rights of Mother Earth, 2010 และ Law 300 Framework Law of Mother Earth and Holistic Development for living well, 2012

3) สหรัฐอเมริกา โดยศึกษากฎหมายระดับท้องถิ่นของ 7 มลรัฐ ได้แก่ Pennsylvania, Ohio, Virginia, New Mexico, Maryland, New Hampshire, California จำนวน 13 เทศบัญญัติ

4) สหรัฐเม็กซิโก โดยศึกษา The Environmental Law for the Protection of the Earth in the Federal District และ Constitution of the Mexico

5) ประเทศนิวซีแลนด์ โดยศึกษาคำพิพากษาของศาล และกฎหมายระดับพระราชบัญญัติชื่อ Te Awa Tupua (Whanganui River Claims Settlement) Bill-Government Bill 129-2

6) สาธารณรัฐอินเดีย โดยศึกษาหลักกฎหมายที่มาจากคำพิพากษา 3 คดี ได้แก่ (1) NoWrit Petition (PIL) No.126 of 2014 (2) Writ Petition (PIL) No.140 of 2015 และคำพิพากษาศาลฎีกา NO. 202 OF 1995 ระหว่าง N. Godavarman Thirumulpad vs Union of India & Ors on 13 February, 2012

7) สาธารณรัฐโคลัมเบีย โดยศึกษาหลักกฎหมายจากคำพิพากษา

1.4 นโยบายและกฎหมายของประเทศไทย โดยศึกษานโยบายและกฎหมายของประเทศไทยที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยศึกษาแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535

2. การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) การวิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับเรื่องที่ศึกษา โดยได้กำหนดพื้นที่ศึกษาในประเทศไทยและต่างประเทศ ดังนี้

2.1 ประชากรสัมภาษณ์ในประเทศไทย ประชากรสัมภาษณ์ประเทศไทยประกอบด้วยนักกฎหมาย นักวิชาการ นักกฎหมาย นักนิเวศวิทยา นักวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม เครือข่ายภาคสังคมที่เคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม จำนวน 11 คน ซึ่งเป็นนักวิชาการด้าน

สิ่งแวดล้อม 2 คน ผู้พิพากษา 2 คน อัยการ 2 คน ทนายความ 2 คน นักนิเวศวิทยา 1 คน นักวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม 1 คน องค์กรเอกชนด้านสิ่งแวดล้อม 1 คน

2.2 ประชากรสัมภาษณ์ต่างประเทศ เป็นการสัมภาษณ์เชิงลึกโดยสัมภาษณ์ทาง email ประชากรสัมภาษณ์เชิงลึกในระดับสากลและต่างประเทศ ประกอบด้วยนักกฎหมายระดับสากลที่มีบทบาทในการเคลื่อนไหวผลักดันปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิของแม่ธรณี ค.ศ. 2010 และนักกฎหมายในต่างประเทศ ได้แก่ สหรัฐอเมริกา สาธารณรัฐโปแลนด์ สาธารณรัฐเอกวาดอร์ และญี่ปุ่น

ข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมด้วยวิธีวิทยาการวิจัย และการสัมภาษณ์เชิงลึกได้นำมาวิเคราะห์ร่วมกันเพื่อเป็นฐานข้อมูลสำหรับจัดทำกรอบกฎหมายว่าด้วยสิทธิของธรรมชาติหรือแม่ธรณี

3. การประชุมรับฟังความคิดเห็น (Hearing) เป็นการนำเอาร่างกรอบกฎหมายว่าด้วยสิทธิของธรรมชาติหรือแม่ธรณีไปรับฟังความคิดเห็นของผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อวิพากษ์ ซึ่งข้อเสนอจากการวิพากษ์ได้นำไปสู่การปรับปรุงแก้ไขประเด็นสาระสำคัญในการคุ้มครองสิทธิของธรรมชาติหรือแม่ธรณี

ผลการวิจัย

จากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องได้นำข้อมูลดังกล่าวมาศึกษาและวิเคราะห์ สังเคราะห์ตามวิธีวิทยาทางการวิจัยที่ได้กำหนดไว้ ได้ข้อค้นพบที่นำไปสู่คำตอบของงานวิจัย ดังนี้

1. กระบวนทัศน์ทางกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางกับ กระบวนทัศน์ทางกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง

จากการวิเคราะห์เปรียบเทียบกระบวนทัศน์ทางกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางกับกระบวนทัศน์ทางกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางพบว่า กระบวนทัศน์ทางกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมประกอบด้วยชุดกรอบแนวคิด (Conceptual Framework) ที่เรียกว่า “กระบวนทัศน์” อันประกอบไปด้วย โลกทัศน์ นิติปรัชญา แนวคิด ทฤษฎี และหลักการซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของบทบัญญัติแห่งสิทธิที่นำไปสู่การสร้างกลไกทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ระบบนิเวศ และสิ่งแวดล้อมซึ่งกระบวนทัศน์ทั้ง 5 ประการ

มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อแนวคิดเรื่อง “สิทธิ” อย่างมีนัยสำคัญ กล่าวคือ กระบวนทัศน์ทางกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางที่มีรากเหง้ามาจากโลกทัศน์ด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Worldview) ที่แยกมนุษย์ออกจากธรรมชาติและให้มนุษย์สำคัญกว่าธรรมชาติ โลกทัศน์เช่นนี้ส่งผลกระทบต่อปรัชญาและจริยธรรมเชิงนิเวศ (Eco Philosophy and Ethics) ซึ่งจริยธรรมเชิงอรรถประโยชน์ (Utility Ethics) ที่เน้นประโยชน์ของมนุษย์ผนวกกับนิติปรัชญาสำนักกฎหมายบ้านเมือง (Legal Positivism) ที่ยอมรับแต่เพียงกฎหมายของรัฐบาลปัดและปฏิเสธหลักสิทธิตามธรรมชาติหรือกฎหมายธรรมชาติ ซึ่งปรัชญาและจริยธรรมเช่นนี้มีความเชื่อมโยงโดยตรงต่อสิทธิที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ระบบนิเวศที่กำหนดให้ธรรมชาติเป็นเพียงวัตถุแห่งสิทธิ (Object of Rights) โดยให้มนุษย์ทั้งในรูปปัจเจก นิติบุคคล และรัฐเป็นผู้มีสิทธิเหนือทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมดังที่ปรากฏให้เห็นในช่วงศตวรรษที่ 17 -20 ที่กฎหมายกำหนดให้รัฐเป็นเจ้าของส่วนใหญ่ที่มีสิทธิในทรัพยากรธรรมชาติ (Nationalizations) หรือเป็นประธานแห่งสิทธิ (Subject of Right) โดยกำหนดให้ธรรมชาติเป็นวัตถุแห่งสิทธิ (Object of Right) นอกจากนี้ยังมีการกำหนดสิทธิต่างๆ เช่น สิทธิครอบครอง กรรมสิทธิ์ หรือสัมปทานสิทธิตัวรวมถึงสิทธิในการให้อำนาจรัฐจัดการธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจนนำไปสู่การเข้าแสวงหาประโยชน์ในทรัพยากรธรรมชาติอย่างกว้างขวางแต่ธรรมชาติไม่เคยมีสิทธิใดๆ แต่ต่อมาในช่วงศตวรรษที่ 21 จะเกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมในระดับสิ่งแวดล้อมมนุษย์และลูกหลานไปจนถึงปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ จนมีการนำแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนมาเป็นกรอบแนวคิดในระดับสากลและประเทศภาคีสมาชิก แต่กระนั้นก็เป็นกรอบแนวคิดที่อยู่ภายใต้กระบวนทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ด้วยกระบวนทัศน์เช่นนี้ส่งผลให้ “สิทธิในสิ่งแวดล้อม” ตามหลักกฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศกำหนดให้สิทธิเพียง “มนุษย์” เท่านั้นแต่ธรรมชาติ ระบบนิเวศหรือแม้อธรรมไม่มีสิทธิใดๆ

ส่วนกระบวนทัศน์ใหม่ (Paradigm Shift) ที่เรียกว่า “กระบวนทัศน์แบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง” ที่มีรากฐานมาจากโลกทัศน์สิ่งแวดล้อมแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง (Eco -centric Environmental Worldview) ที่มองว่ามนุษย์ไม่ได้อยู่เหนือธรรมชาติแต่เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ซึ่งโลกทัศน์เช่นนี้มีมาแต่ดั้งเดิมที่เรียกว่า แนวคิดแบบบรรพกาลสิทธิ (Paleo Rights of Nature) ตามที่ปรากฏให้เห็นในโลกทัศน์ของชนพื้นเมืองของกลุ่มประเทศ

ที่ทำให้การรับรองสิทธิของธรรมชาติหรือสิทธิของแม่ธรณีในสาธารณรัฐโบลิเวีย สาธารณรัฐเอกวาดอร์ เช่น แนวคิดการมีชีวิตที่ดี หรือ “เบวียน วิเวียร์ (Buen Vivir) แนวคิด “ซุมัค คาวไซ (Sumak Kawsay) หรือแนวคิดโลกาธิปไตย (Earth Democracy) ของสาธารณรัฐอินเดีย ที่มีวิถีการดำรงชีวิตที่เชื่อมโยงกับธรรมชาติและให้การเคารพธรรมชาติ ด้วยโลกทัศน์เช่นนี้ส่งผลต่อปรัชญาและจริยธรรมเชิงนิเวศที่เรียกว่า จริยธรรมแผ่นดิน (Land Ethics) ที่ยกชูคุณค่าโดยเนื้อแท้ของธรรมชาติ (Intrinsic Value) และขยายความครอบคลุมของจริยธรรมจากเดิมที่พัฒนาการครอบคลุมเพียงปัจเจกและสังคมไปยังองค์ประกอบที่สามที่เรียกว่าโลกธรรมชาติด้วยผลจากพัฒนาการทางด้านจริยธรรมเช่นนี้ผนวกกับแนวคิดทางนิติปรัชญาสำนักกฎหมายธรรมชาติ และปรัชญานิติศาสตร์โลก (Earth Jurisprudence Philosophy) ที่มีแก่น (Core) ของแนวคิดที่ยอมรับสิทธิตามธรรมชาติหรือกฎหมายธรรมชาติ (Natural Rights or Natural Law) ที่มองว่าธรรมชาติ แม่ธรณี ระบบนิเวศ มีสิทธิติดตัวมาแต่กำเนิด (Inherent Rights) ปรัชญาและจริยธรรมเชิงนิเวศนี้นำไปสู่พัฒนาการของการรับรองสิทธิภายใต้กระบวนทัศน์นี้ที่เรียกว่า “จากสิทธิตามธรรมชาติสู่สิทธิของธรรมชาติหรือแม่ธรณี” (From the Natural Rights to the Rights of Nature) ที่กำหนดให้ธรรมชาติ ระบบนิเวศ มีสิทธิติดตัวมาแต่กำเนิด (Inherent Rights) และกระบวนทัศน์นี้มีการแสดงออกอย่างเป็นรูปธรรมในกฎหมายระหว่างประเทศและกฎหมายสิ่งแวดล้อมหลายๆ ประเทศ เช่น สาธารณรัฐเอกวาดอร์ สาธารณรัฐโบลิเวีย สหรัฐอเมริกา นิวซีแลนด์ สาธารณรัฐโคลัมเบีย สาธารณรัฐอินเดีย เม็กซิโก เป็นต้น

สรุปได้ว่ากระบวนทัศน์ที่ประกอบไปด้วย โลกทัศน์ทางด้านสิ่งแวดล้อม จริยธรรมนิติปรัชญา แนวคิดและทฤษฎีที่อยู่เบื้องหลังของสิทธิที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างกลไกทางกฎหมาย ซึ่งกระบวนทัศน์แบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางนับว่ายังใหม่มากสำหรับประเทศไทย แต่ก็เป็นความสำคัญเพราะเป็นชุดกรอบแนวคิดพื้นฐาน ซึ่งนอกจากจะนำไปสู่การยอมรับสิทธิของธรรมชาติในมิติทางกฎหมายและการบังคับใช้กฎหมายให้มีประสิทธิภาพนั้น ต้องมีการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนวัฒนธรรมที่ทำร้ายธรรมชาติไปสู่วัฒนธรรมที่เคารพสิทธิของธรรมชาติดังกล่าวที่ว่า “กฎหมายเปลี่ยนวัฒนธรรมและในขณะเดียวกันวัฒนธรรมย่อมเปลี่ยนแปลงกฎหมาย” (Changing Culture by Changing Law) ซึ่งการจะเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทางกฎหมายได้นั้นไม่ใช่เรื่องง่าย จำเป็นที่จะต้องเปลี่ยนในระดับรากเหง้าของความคิด ซึ่งงานวิจัยนี้เรียกว่า “กระบวนทัศน์” และ

ได้นำเสนอไว้ในกรอบกฎหมายให้มีการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ทางกฎหมายใหม่ (New Legal Paradigm) จากกระบวนทัศน์ทางกฎหมายแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางไปสู่กระบวนทัศน์ทางกฎหมายแบบมีระบบนิเวศหรือโลกเป็นศูนย์กลางที่ให้การรับรองสิทธิของธรรมชาติหรือแม่ธรณี

2. ปัญหา อุปสรรค ของกลไกทางกฎหมายภายใต้กระบวนทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง

โดยตรรกะพื้นฐาน “สิ่งใดมีสิทธิ สิ่งนั้นย่อมได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย” และเมื่อพิจารณาจากความหมายของคำว่า “สิทธิ” ย่อมหมายถึง ประโยชน์หรืออำนาจอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่กฎหมายให้การรับรองและคุ้มครองให้” จากความหมายที่กล่าวมานี้ชี้ให้เห็นว่า “การที่จะได้รับการคุ้มครองย่อมต้องได้รับการรับรองในมิติทางกฎหมายให้เป็นผู้มีสิทธิหรือเป็นประธานแห่งสิทธิ หรือเป็นผู้ทรงสิทธิเสียก่อน” แต่เมื่อพิจารณาจากบทบัญญัติแห่งสิทธิที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจะเห็นได้ว่า ลักษณะที่สำคัญของ “สิทธิ” ภายใต้กระบวนทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางตามที่ปรากฏอยู่ประวัติศาสตร์กฎหมายด้านที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของมวลมนุษยชาติมาเป็นเวลานานกว่า 3 ศตวรรษ มีลักษณะที่สำคัญ 3 ประการ กล่าวคือ มนุษย์เท่านั้นเป็นผู้ทรงสิทธิตามกฎหมายในฐานะประธานแห่งสิทธิ (Subject of Rights) ธรรมชาติเป็นเพียงวัตถุแห่งสิทธิ (Object of Rights) และสิทธิที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิของมนุษย์ ทั้งสิทธิในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและหมายความรวมถึงสิทธิในสิ่งแวดล้อมด้วย ดังนั้น ภายใต้กระบวนทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางนี้ธรรมชาติไม่มีสิทธิใดๆ ในทางกฎหมาย แม้จะมีบทกฎหมายที่บัญญัติขึ้นมาเพื่อปกป้องธรรมชาติ แต่ก็เป็นการปกป้องคุ้มครองธรรมชาติโดยอ้อมเพื่อให้มนุษย์ได้เข้าใช้ประโยชน์ในธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั่นเอง ยิ่งไปกว่านั้นกฎหมายยังขยายสิทธิให้แก่บุคคลสมมติในรูปของบุคคลตามกฎหมายที่เรียกว่า “นิติบุคคล” (Juristic Person) ให้เป็นผู้ทรงสิทธิในการเข้าใช้ประโยชน์ในธรรมชาติอย่างมากมาจนเกิดความเสียหายต่อธรรมชาติและกลายเป็นปัญหาลุลูกกลมไปถึงขั้นวิกฤต จนเกิดการรวมตัวกันของประชาคมโลก เพื่อแก้ปัญหาวิกฤตและได้บัญญัติกฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศหลายฉบับด้วยกัน แต่กระนั้นกฎหมายที่บัญญัติขึ้นมาในระดับสากลในช่วงศตวรรษที่ 20 นี้ก็ยังคงดำเนินต่อไปภายใต้แนวคิดของกฎหมายแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางก็ยังคงเป็นกลไกแบบรับรองสิทธิให้แก่มนุษย์ให้เป็นผู้มีสิทธิ

ใช้รวมถึงสิทธิในการปกป้องรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เรียกว่า “สิทธิในสิ่งแวดล้อม” และกระบวนทัศน์นี้ได้ดำเนินอย่างต่อเนื่อง จนกลายเป็นกระบวนทัศน์กระแสหลักที่มีอิทธิพลแพร่หลายในสถาบันการศึกษาและการปกครองทั้งในประเทศและระหว่างประเทศอย่างมีนัยสำคัญและด้วยอุดมการณ์แบบ Anthropocentrism ได้ส่งผลกระทบต่อกลไกทางกฎหมายและกรอบแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยตรง เนื่องจากเป็นบทบาทบัญญัติที่ธรรมชาติไม่มีสิทธิ ถือว่าเป็นกลไกแห่งสิทธิที่มีข้อบกพร่อง มีข้อจำกัดและเป็นปัญหาที่ไม่สามารถปกป้องรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กระบวนทัศน์ทางกฎหมายแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางมีอิทธิพลแผ่ขยายไปเกือบทั่วโลกในช่วงของการพัฒนาคลื่น 3 ลูก คือ ช่วงปฏิวัติเกษตรกรรม อุตสาหกรรม และโลกาภิวัตน์ จึงกล่าวได้ว่าประชาคมโลกได้ดำเนินกิจกรรมการพัฒนาด้วยเครื่องมือทางกฎหมายสายหลักที่เรียกว่า “กระบวนทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง” หรือกล่าวอีกนัยก็คือ การพัฒนาที่ผ่านมายอมรับกระบวนทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางเป็นกลไกในการพัฒนาและจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั่นเอง จุดเน้นของความพยายามทั้งหมดที่กล่าวมาล้วนเป็นการพยายามแก้ปัญหาแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง โดยมุ่งเน้นให้การพัฒนาเศรษฐกิจของมนุษย์ดำเนินต่อไป มากกว่าการหาทางปกป้องรักษาโลกธรรมชาติอย่างแท้จริง กล่าวคือ แม้ปฏิญญาพิธินสาร อนุสัญญา และข้อตกลงต่างๆ จะมีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมและสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนาของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมภายใต้แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน แต่ในทางปฏิบัติแล้วประเทศสมาชิกต่างให้ความสำคัญที่ตัวเลขและจำนวนร้อยละในการลดการปล่อยก๊าซและจุดเน้นของการเจรจาต่อรองกลายเป็นเรื่องการเมืองกับการรักษาผลประโยชน์ของประเทศสมาชิกมากกว่าจะมุ่งคุ้มครองสวัสดิภาพของธรรมชาติควบคู่ไปกับการพัฒนาอย่างแท้จริง จึงกล่าวได้ว่าสาเหตุที่สำคัญ 3 ประการที่ทำให้แนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนไม่ได้ผลก็คือ

1) แนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนนั้นเป็นแนวทางภายใต้โลกทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ที่ทำให้การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติมีเป้าหมายเพื่อสวัสดิภาพของมนุษย์ ไม่ใช่เพื่อสวัสดิภาพของสรรพชีวิตในธรรมชาติ

2) แนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนใช้กลไก “เศรษฐกิจ” เป็นตัวผลักดันให้เกิดการอนุรักษ์และพิทักษ์รักษาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ซึ่งนำไปสู่การเปิดช่องให้มีการหลบลีการลดการปล่อยก๊าซในประเทศอุตสาหกรรม โดยอาศัยกลไกต่างๆ ที่เป็นผลผลิตจากพิธีสารเกียวโต (Kyoto Protocol) เช่น กลไกการซื้อขายสิทธิในการปล่อยก๊าซเรือนกระจก ฯลฯ

3) แนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน มองสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นเพียง “ทรัพยากร” หรือ “วัตถุดิบ” สำหรับสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจโดยเน้นที่ “มูลค่า (Economic Value)” ไม่ใช่ “คุณค่าโดยเนื้อแท้ (Intrinsic Value)” ของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ซึ่งทำให้ประชาคมโลกเดินไปในทิศทางที่ไม่ได้นำไปสู่การแก้ปัญหาอย่างจริงจังและอย่างแท้จริง

สิ่งที่ยืนยันถึงความล้มเหลวของแนวทางการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางผ่านการพัฒนาที่ยั่งยืน ที่เน้น “การพัฒนา” เพื่อตอบสนองความต้องการของ “มนุษย์” และการใช้กลไกตลาดเป็นตัวควบคุมพฤติกรรมกรรมการปล่อยก๊าซเรือนกระจกของประเทศผู้ก่อมลพิษตามพิธีสารเกียวโต ก็คือข้อเท็จจริงที่ว่าแม้ประชาคมโลกได้พร้อมใจกันดำเนินตามแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนมาตั้งแต่ปี 1992 จนถึงปัจจุบันและปฏิบัติตามแนวทางต่างๆ ภายใต้พิธีสารเกียวโตมาเป็นเวลานานกว่าหนึ่งทศวรรษ ซึ่ง IPCC ซึ่งเป็นหน่วยงานภายใต้องค์การสหประชาชาติเองได้ออกมายืนยันในรายงานการประเมินสภาพภูมิอากาศในรายงาน IPCC ฉบับที่ 5 ว่า การปล่อยก๊าซเรือนกระจกที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นสาเหตุของการเกิดภาวะโลกร้อนในระดับสูงนั้นทำให้ความร้อนของโลกสูงจนแตะระดับที่ไม่ว่าจะมีการลงทุนลงแรงอย่างจริงจังและใช้วิธีการที่ยั่งยืนสักเพียงใดในการปรับตัวเพื่อบริหารจัดการความเสี่ยงจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ความพยายามดังกล่าวก็จะเต็มไปด้วยความท้าทายและข้อจำกัด เนื่องจาก IPCC ตรวจสอบว่า การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศได้ส่งผลกระทบต่อภาคการเกษตรกรรม สุขภาพของมนุษย์ ระบบนิเวศทางบกและในมหาสมุทร แหล่งน้ำ ตลอดจนการดำรงชีพของมนุษย์จำนวนหนึ่งแล้ว และที่น่าตกใจก็คือ ลักษณะผลกระทบที่ตรวจพบนั้นกำลังเกิดขึ้นทั้งในเขตร้อนไปจนถึงเขตขั้วโลก ตามเกาะเล็กๆ ไปจนถึงทวีปขนาดใหญ่ และในประเทศที่มั่งคั่งที่สุดไปจนถึงประเทศที่ยากจนที่สุด ทำให้มนุษย์ สังคม และระบบนิเวศได้ตกอยู่ในความเปราะบางแล้วทั่วทั้งโลก

3. การยอมรับกระบวนทัศน์แบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางในมิติทางกฎหมาย

การวิจัยได้ข้อค้นพบว่า มีการยอมรับกระบวนทัศน์แบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางด้วยการรับรองสิทธิของธรรมชาติหรือสิทธิของแม่ธรณีในมิติทางกฎหมาย ทั้งในกฎหมายระหว่างประเทศและกฎหมายต่างประเทศ ดังนี้

3.1 กฎหมายระหว่างประเทศที่คุ้มครองสิทธิของธรรมชาติหรือสิทธิแม่ธรณี

ผลการวิจัยได้ข้อสรุปว่า มีการรับรองสิทธิของธรรมชาติ แม่ธรณีหรือระบบนิเวศในกฎหมายระหว่างประเทศ ได้แก่ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิของแม่ธรณี (The Universal Declaration of the Rights of Mother Earth, 2010)

3.2 กฎหมายต่างประเทศที่คุ้มครองสิทธิของธรรมชาติหรือสิทธิแม่ธรณี

ผลการวิจัยได้ข้อสรุปว่า มีหลายประเทศที่ยอมรับกระบวนทัศน์แบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางด้วยการรับรองสิทธิของธรรมชาติ แม่ธรณี หรือระบบนิเวศไว้ในกฎหมายหลายระดับ ทั้งกฎหมายระดับรัฐธรรมนูญ พระราชบัญญัติ กฎหมายระดับมลรัฐ กฎหมายระดับท้องถิ่น รวมถึงในประเทศที่ใช้ระบบ Common Law ศาลได้สร้างหลักกฎหมายเพื่อรับรองสิทธิของธรรมชาติ ดังนี้

1) การรับรองสิทธิในกฎหมายระดับรัฐธรรมนูญ ได้แก่ สาธารณรัฐเอกวาดอร์ ใช้คำว่า “สิทธิของธรรมชาติ” (Rights of Nature) โดยรับรองสิทธิของธรรมชาติในกฎหมายระดับรัฐธรรมนูญ (Constitution of the Republic of Ecuador, 2008) นอกจากนี้ ยังมีสหรัฐเม็กซิโกได้แก้ไขรัฐธรรมนูญในปี ค.ศ. 2007 ที่มีการรับรองสิทธิของธรรมชาติไว้ในกฎหมายรัฐธรรมนูญด้วยเช่นกัน

2) การรับรองสิทธิในกฎหมายระดับพระราชบัญญัติ ได้แก่ สาธารณรัฐโบลีเวีย ใช้คำว่า “สิทธิของแม่ธรณี” (Rights of Mother Earth) โดยตรากฎหมายรับรองสิทธิของแม่ธรณีไว้ในกฎหมายระดับพระราชบัญญัติ 2 ฉบับ ได้แก่ “Law 71: Law of The Rights of Mother Earth, 2010” ที่ได้บัญญัติรับรองสิทธิของแม่ธรณีไว้อย่างเฉพาะเจาะจง ซึ่ง Law 71 ของสาธารณรัฐโบลีเวียจะมีบทบัญญัติที่ใกล้เคียงกับบทบัญญัติในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิของแม่ธรณี ค.ศ. 2010 และในมาตรา 10 ของ Law 71 มีบทบัญญัติให้มีการตรากฎหมายเพื่อสถาปนาโครงสร้างเชิงสถาบันเพื่อให้เกิดการบังคับใช้สิทธิอย่างมีประสิทธิภาพ หลังจากนั้น ในปี ค.ศ. 2012 ดังนั้น ในปี ค.ศ. 2012 สาธารณรัฐโบลีเวียได้ตรากฎหมายชื่อ “Law 300

Framework Law of Mother Earth and Holistic Development for living well, 2012” ซึ่งใน Law 300 มีโครงสร้างของกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิแม่ธรณีไว้อย่างครอบคลุม นอกจากนี้ ประเทศนิวซีแลนด์ได้ตราพระราชบัญญัติชื่อ Te Awa Tupua (Whanganui River Claims Settlement) Bill –Government Bill 129-2

3) การรับรองสิทธิของธรรมชาติในกฎหมายระดับมลรัฐ ได้แก่ มลรัฐโคโลราโด (State of Colorado) ได้แก่ Colorado Community Rights Act, 2017 และการฟ้องคดีในสหรัฐอเมริกา ได้แก่ คดี Colorado River v. Colorado ที่แม่น้ำ Colorado River เป็นโจทก์ฟ้องมลรัฐโคโลราโด เพื่อให้ศาลรับรู้ถึงสิทธิของแม่น้ำและรับรองสถานะบุคคลตามกฎหมาย (Personhood) อีกด้วย

4) การรับรองสิทธิของธรรมชาติในกฎหมายระดับท้องถิ่น ได้แก่ สหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นประเทศแรกของโลกที่ให้การรับรองสิทธิของธรรมชาติในปี ค.ศ. 2006 โดยใช้คำว่า “Earth Community Right and Ecosystem Rights” โดยมีการรับรองสิทธิของธรรมชาติหรือระบบนิเวศไว้ในเทศบัญญัติท้องถิ่นต่างๆ มากกว่า 60 เทศบาล เพื่อรับรองสิทธิของธรรมชาติในกฎหมายระดับเทศบัญญัติแต่งงานวิจัยนี้ศึกษาเพียง 13 เทศบัญญัติ

5) รับรองสิทธิของธรรมชาติโดยคำพิพากษาของศาล ได้แก่ ประเทศที่ใช้ระบบ Common Law ศาลได้รับรองสิทธิของธรรมชาติโดยการสร้างหลักกฎหมาย (Judge Made Law) เช่น นิวซีแลนด์ สาธารณรัฐอินเดีย สาธารณรัฐโคลัมเบีย เป็นต้น

จึงสรุปได้ว่า กระบวนทัศน์ทางกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางนั้นเป็นที่ยอมรับอย่างเป็นรูปธรรมในมิติทางกฎหมาย ทั้งกฎหมายระหว่างประเทศ และกฎหมายของต่างประเทศทั้งประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร (Civil Law) และในประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายจารีตประเพณี (Common Law) ซึ่งงานวิจัยนี้ได้ศึกษาสาระสำคัญของการรับรองสิทธิของกฎหมายระหว่างประเทศและกฎหมายต่างประเทศเหล่านั้น เพื่อเป็นแนวทางสำหรับการจัดทำเป็นกรอบกฎหมายและร่างแก้ไขรัฐธรรมนูญในการวิจัยนี้

3.2 ประเทศไทยกับการคุ้มครองสิทธิของธรรมชาติหรือสิทธิแม่ธรณี

ข้อค้นพบของงานวิจัยนี้พบว่า ประเทศไทยได้รับอิทธิพลทางความคิดแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางมานาน นับตั้งแต่แนวคิดและอิทธิพลของปรัชญาตะวันตกเผยแพร่เข้ามา ซึ่งแนวคิดนี้สะท้อนให้เห็นในกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

หลายฉบับ ซึ่งแม้กฎหมายเหล่านี้จะมีวัตถุประสงค์ในการคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แต่ขณะเดียวกันก็เป็นการใช้หลักการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม โดยมีวัตถุประสงค์ที่แท้จริงก็เพื่อประโยชน์ของมนุษย์ได้ใช้ประโยชน์ในทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงได้สิทธิครอบครอง กรรมสิทธิ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “สัมปทานสิทธิ” ซึ่งเป็นสิทธิภายใต้กระบวนการทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางที่เป็นกลไกหรือเครื่องมือทางกฎหมายที่รัฐสร้างขึ้นเพื่อให้สิทธิพิเศษแก่ “บุคคล” รวมถึง “นิติบุคคล” ทั้งเข้าใช้ประโยชน์ในธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างมหาศาลจนนำไปสู่ปัญหาสิ่งแวดล้อมในด้านต่างๆ จากปัญหาสิ่งแวดล้อมดังกล่าวได้เริ่มสร้างความกังวลให้แก่ประเทศไทย ซึ่งความกังวลดังกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นจากการที่ประเทศไทยเข้าร่วมเป็นภาคีสมาชิกสหประชาชาติและได้ลงนามในตราสารระหว่างประเทศหลายฉบับ ทำให้ประเทศไทยนำแนวทางที่อยู่ในตราสารระหว่างประเทศทั้ง Soft Law และ Hard Law และหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainability Development) มาเป็นกรอบแนวคิดในการพัฒนาประเทศ รวมถึงอนุวัติกฎหมายภายในประเทศเพื่อให้สอดคล้องกับพันธกรณีตามที่ได้ลงนามไว้ในตราสารระหว่างประเทศ แต่เมื่อแนวทางกฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศอยู่ภายใต้กระบวนการทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ย่อมทำให้ประเทศไทยได้รับอิทธิพลตามแนวคิดของกระบวนการทัศน์นี้ไปด้วยเช่นเดียวกันโดยปรากฏให้เห็นในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540- 2544) ที่กำหนดให้ “คนเป็นศูนย์กลาง” นอกจากนี้ในกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย และพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 มีบทบัญญัติที่สอดคล้องกับหลักกฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศหลายประการ เช่น สิทธิในการมีส่วนร่วม สิทธิในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร สิทธิในเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม แม้ว่าจะมีจุดมุ่งหมายเพื่อคุ้มครองสิ่งแวดล้อมแต่ในขณะเดียวกันก็มีจุดมุ่งโดยตรงในการคุ้มครองเพื่อให้มนุษย์สามารถใช้ประโยชน์จากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างต่อเนื่องของคนรุ่นปัจจุบันไปสู่รุ่นถัดไป โดยใช้หลักการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมภายใต้กระบวนการทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ซึ่งต้องยอมรับความจริงว่ากลไกทางกฎหมายที่ไม่เคยให้การรับรองสิทธิของธรรมชาติ แม้อธิปไตยหรือระบบนิเวศนี้ไม่ประสบความสำเร็จ เพราะนอกจากวิกฤตระบบนิเวศจะไม่ลดลงแล้ว กลับทวีความรุนแรงยิ่งขึ้นไปจากปัญหาสิ่งแวดล้อมมนุษย์ลุกลามไปสู่ปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงได้นำเสนอ

“กระบวนทัศน์ใหม่” (Paradigm Shift) ซึ่งประกอบไปด้วยกรอบแนวคิดที่สำคัญ รวมทั้งเนื้อหาของการรับรองสิทธิของธรรมชาติหรือสิทธิของแม่ธรณีตามที่ได้ศึกษาจนได้ผลสัมฤทธิ์ตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัยนี้คือ กรอบกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิของธรรมชาติหรือสิทธิของแม่ธรณีและร่างแก้ไขรัฐธรรมนูญว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิของธรรมชาติหรือสิทธิของแม่ธรณี

4. กรอบกฎหมายและร่างแก้ไขรัฐธรรมนูญว่าด้วยสิทธิของธรรมชาติหรือสิทธิของแม่ธรณี

จากข้อค้นพบของงานวิจัยในข้อ 1-3 ดังที่กล่าวมาข้างต้น จึงนำไปสู่การจัดทำกรอบกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิของธรรมชาติหรือสิทธิของแม่ธรณี และร่างแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิของธรรมชาติ ดังนี้

4.1 กรอบกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิของธรรมชาติหรือสิทธิของแม่ธรณี

การวิจัยได้จัดทำเป็นกรอบกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิของธรรมชาติหรือสิทธิของแม่ธรณีเพื่อนำเสนอกระบวนทัศน์ใหม่ที่มีความสำคัญต่อการคุ้มครองสิทธิของธรรมชาติหรือแม่ธรณี เหตุผลในการจัดทำเป็นกรอบกฎหมาย คือ “ข้อเสนอให้มีกรอบกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิของธรรมชาติหรือสิทธิของแม่ธรณีมาจากเหตุที่ในปัจจุบันประเทศไทยยังไม่มีกฎหมายรับรองสิทธิของธรรมชาติหรือสิทธิของแม่ธรณี ทำให้ธรรมชาติหรือระบบนิเวศไม่ได้รับการคุ้มครองอย่างเพียงพอ สมควรมีบทบัญญัติในการคุ้มครองธรรมชาติ ระบบนิเวศอย่างมีประสิทธิภาพ โดยให้การรับรองสิทธิของธรรมชาติ และเป็นพันธกรณีของมนุษย์ และรัฐ ที่จะต้องมีหน้าที่ปกป้องรักษาสีของธรรมชาติมิให้ถูกละเมิด และสร้างกลไกในการบังคับใช้สิทธิการฟื้นฟู การเยียวยาความเสียหายและการลงโทษ เพื่อให้ธรรมชาติ หรือแม่ธรณี หรือระบบนิเวศได้รับความคุ้มครองโดยตรง และสิทธิของธรรมชาติเป็นเอกเทศจากสิทธิของมนุษย์โดยรับรองให้ธรรมชาติหรือแม่ธรณีมีสถานะทางกฎหมาย (Legal Person) เป็นประธานแห่งสิทธิ (Subject of Law) ในอันที่จะได้รับการคุ้มครองโดยตรงเช่นเดียวกับที่มนุษย์ได้รับการรับรองให้มีสิทธิมนุษยชนจึงนำเสนอกรอบกฎหมายนี้”

ข้อค้นพบที่ได้คือ กรอบกฎหมายต้นแบบ (Model of Framework Law) ชื่อ “กรอบกฎหมายด้วยการคุ้มครองสิทธิของธรรมชาติหรือสิทธิของแม่ธรณี (Framework Law for the Protection of the Rights of Nature or the Rights of Mother Earth)” คำว่า “กรอบกฎหมาย” (Framework Law) ในงานวิจัยนี้ หมายถึง “กรอบกระบวนการทัศน์ทางกฎหมายแบบมี

ระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง ประกอบไปด้วยกรอบความคิดด้านโลกทัศน์ นิติปรัชญา จริยธรรม แนวคิดและทฤษฎีที่ยืนยันถึงความมีอยู่จริงของสิทธิของธรรมชาติและสนับสนุนการรับรองสิทธิของธรรมชาติหรือแม่ธรณี” และงานวิจัยนี้กำหนดให้ใช้ชื่อกรอบกฎหมายว่า “สิทธิของธรรมชาติ” หรือ “สิทธิของแม่ธรณี” เนื่องจากคำสองคำนี้มีความหมายอย่างเดียวกัน หมายถึงธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมธรรมชาติ หรือระบบนิเวศ แต่เหตุผลที่เลือกใช้ทั้งสองคำเนื่องจากคำว่า “สิทธิของธรรมชาติ” เป็นคำที่ทำให้เข้าใจได้ง่ายกว่า ว่าย่อหมายถึงโลกธรรมชาติ (Earth Community) แต่เหตุผลที่ยังคงนำคำว่า “สิทธิของแม่ธรณี” มาใช้ควบคู่กันไปเนื่องจากการวิจัยนี้สนับสนุนปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิของแม่ธรณี ค.ศ. 2010 ดังนั้น จึงประสงค์ใช้คำว่า “สิทธิของแม่ธรณี” เพื่อยืนยันให้ประเทศไทยสนับสนุนหรือให้การยอมรับปฏิญญาสากลฯ ฉบับนี้ นอกจากนี้คำว่า “แม่ธรณี” ยังเป็นคำที่ประสงค์จะสื่อถึงการแสดงความเคารพและความเชื่อมโยงของความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ โดยที่ธรรมชาตินั้นได้เกื้อกูลค่าจุนชีวิตของมนุษย์ให้ดำรงอยู่ได้ การใช้คำว่า “แม่ธรณี” ซึ่งในกรอบกฎหมายได้กำหนดสาระสำคัญของการรับรองสิทธิ ดังนี้

ส่วนที่ 1 กรอบกระบวนการทัศน์ ประกอบไปด้วยอาร์มภพ หลักการและเหตุผลที่มาของกรอบกฎหมาย ซึ่งเป็นการนำเสนอกรอบแนวความคิดที่สำคัญที่เรียกว่า “กระบวนการทัศน์ใหม่แบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง” ที่เน้นจริยธรรมและปรัชญาเชิงนิเวศที่เป็นรากฐานสำคัญของเหตุผลในการสนับสนุนให้เกิดการยอมรับในคุณค่าโดยเนื้อแท้ของธรรมชาติ (Intrinsic Value) ในระดับจริยธรรมและการยอมรับถึงความมีอยู่จริงว่าธรรมชาติมีสิทธิมาแต่กำเนิด (Inherent Rights) เป็นสิทธิที่เกิดจากแหล่งเดียวกันกับสิ่งมีชีวิต (ซึ่งหมายถึงมนุษย์ด้วย) โดยปราศจากการแบ่งแยก

ส่วนที่ 2 กรอบเนื้อหาแห่งสิทธิ ประกอบไปด้วย คำจำกัดความ การรับรองสถานะทางกฎหมายของธรรมชาติหรือแม่ธรณี คุณลักษณะแห่งสิทธิและการคุ้มครองสิทธิ

ขอบเขตแห่งสิทธิของธรรมชาติหรือแม่ธรณี ผู้ใช้สิทธิแทนธรรมชาติ หน้าที่ของรัฐต่อธรรมชาติ หรือแม่ธรณี หน้าที่ของประชาชนต่อธรรมชาติหรือแม่ธรณี ดังนี้

1) การรับรองสถานะทางกฎหมายของธรรมชาติ (Recognizing the Legal Standing of Nature) การรับรองสถานะทางกฎหมายของธรรมชาติ คือ การรับรองให้ธรรมชาติหรือแม่ธรณีมีสถานะเป็นบุคคลตามกฎหมาย (Legal Person) ในฐานะประธานแห่งสิทธิเพื่อนำไปสู่การมีความสามารถตามกฎหมาย (Legal Standing)

2) ความหมายของสิทธิของธรรมชาติ (Definition of Rights) การกำหนดนิยามความหมายคำว่า “ธรรมชาติ” เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการคุ้มครองและบังคับใช้สิทธิ

3) ลักษณะแห่งสิทธิ (Nature of Rights) การกำหนดลักษณะหรือประเภทแห่งสิทธิ ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการคุ้มครองสิทธิ โดยกำหนดให้สิทธิของธรรมชาติหรือสิทธิของแม่ธรณีเป็น “สิทธิตามธรรมชาติ” ส่งผลให้การรับรองสิทธิต้องรับรองให้เป็นสิทธิเชิงเนื้อหาที่เมื่อบัญญัติรับรองไว้ในกฎหมายแล้วต้องถือว่าเป็นสิทธิขั้นพื้นฐาน ที่มีอาจเพิกถอนถ่ายโอนได้

4) ขอบเขตแห่งสิทธิ (Scope of Rights) การกำหนดขอบเขตแห่งสิทธิของธรรมชาติ (Scope of rights) คือ การกำหนดขอบเขตของการคุ้มครองสิทธิว่าธรรมชาติได้รับการคุ้มครองสิทธิภายในขอบเขตตามที่กฎหมายรับรองคุ้มครองไว้อย่างชัดเจน ดังนั้น การกำหนดขอบเขตแห่งสิทธิของธรรมชาติในกรอบกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิของธรรมชาติ สำหรับประเทศไทยเห็นว่าควรจะมีทั้ง 12 สิทธิ เช่นเดียวกับปฏิญญาสากล เพราะสิทธิเหล่านี้ได้มาจากการร่วมยอมรับสิทธิที่ธรรมชาติควรจะได้รับคุ้มครองของภาคีสมาชิกสหประชาชาติและประเทศไทยก็เป็นภาคีสมาชิกสหประชาชาติเช่นกัน

5) ผู้ใช้สิทธิแทนธรรมชาติ (Legal Representative) การกำหนดให้มี “ผู้ใช้สิทธิแทนธรรมชาติ (Legal Representative)” เนื่องจากโดยลักษณะทางธรรมชาติของธรรมชาติไม่สามารถดำเนินกิจกรรมในทางสังคมและทางกฎหมายได้ จึงต้องมีการกำหนดให้มีผู้ใช้สิทธิแทนธรรมชาติ

6) หน้าที่ของรัฐต่อธรรมชาติหรือแม่ธรณี (Duties of the state) การกำหนด “หน้าที่ของรัฐต่อธรรมชาติหรือแม่ธรณี (Duties of the state)” เนื่องจากว่ารัฐมีหน้าที่ต้องบริหารจัดการประเทศ ซึ่งหน้าที่ของรัฐประการหนึ่งก็คือ มีหน้าที่บริหารจัดการบ้านเมืองให้

อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี จึงเป็นหน้าที่โดยตรงของรัฐที่จะต้องทำหน้าที่ปกป้องคุ้มครองธรรมชาติและแม่ธรณีหรือระบบนิเวศ

7) หน้าที่ของประชาชนต่อแม่ธรณี (Duties of the population) การกำหนดหน้าที่ของประชาชนต่อธรรมชาติหรือแม่ธรณี (Duties of the State)” เนื่องจากมนุษย์ทุกคนดำรงชีวิตอยู่ในชีवालย์หรือระบบนิเวศด้วยการพึ่งพาอาศัยและได้รับการค้ำจุนจากธรรมชาติหรือแม่ธรณี ดังนั้น จึงเป็นหน้าที่ของมนุษย์ทุกคนที่ต้องปกป้องและคุ้มครองธรรมชาติและแม่ธรณีหรือระบบนิเวศ

4.2 ร่างปรับปรุงแก้ไขรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช...

จากประเด็นสาระสำคัญในกรอบกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิของธรรมชาติหรือสิทธิของแม่ธรณีทั้ง 7 ประเด็นตามที่กล่าวมาข้างต้นได้นำไปสู่การจัดทำร่างปรับปรุงแก้ไขรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 (แก้ไขเพิ่มเติมครั้งที่...) ดังนี้

ร่างปรับปรุงแก้ไขรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 (แก้ไขเพิ่มเติมครั้งที่...)

หมวดที่ 1 บททั่วไป

มาตรา 4/1 สิทธิของธรรมชาติย่อมได้รับความคุ้มครอง ตามรัฐธรรมนูญนี้

หมวดที่ 3/1

สิทธิของธรรมชาติ

มาตรา 49/1 ธรรมชาติ หมายถึง ธรรมชาติ ระบบนิเวศ หรือสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ และหมายความรวมถึงสรรพสิ่งทั้งมวลที่ดำรงอยู่ทั้งที่เป็นส่วนประกอบและองค์ประกอบของธรรมชาติ หรือระบบนิเวศ

มาตรา 49/2 ธรรมชาติมีสถานะทางกฎหมายโดยเป็นประธานแห่งสิทธิ โดยสิทธิที่ติดตัวมาแต่กำเนิดที่มีอาจเพิกถอนถ่ายโอนและแบ่งแยกได้ และมีสิทธิอย่างจำเพาะเจาะจงตามชนิดพันธุ์หรือประเภท ดังต่อไปนี้

- (1) สิทธิที่จะมีชีวิตและดำรงอยู่
- (2) สิทธิได้รับการเคารพ

(3) สิทธิดำเนินวงจรชีวิตและกระบวนการต่างๆ อย่างต่อเนื่องโดยไม่ถูกขัดขวางจากมนุษย์

(4) สิทธิรักษาอัตลักษณ์และบุรณภาพของตัวเอง

(5) สิทธิเข้าถึงน้ำในฐานะแหล่งหนึ่งของชีวิต

(6) สิทธิที่จะมีอากาศที่สะอาด

(7) สิทธิที่จะอยู่ในสภาวะการณ์ที่อุดมสมบูรณ์

(8) สิทธิที่จะปลอดจากการปนเปื้อน มลพิษ และสารพิษ หรือขยะที่มีสารกัมมันตรังสี

(9) สิทธิที่จะไม่ให้โครงสร้างทางพันธุกรรมถูกตัดแปลงหรือถูกรบกวนในลักษณะที่เป็นการคุกคามต่อบุรณภาพหรือการทำหน้าที่ตามพันธุกรรมแห่งธรรมชาติ

(10) สิทธิที่จะได้รับการฟื้นฟูอย่างเต็มที่และทันท่วงทีเมื่อถูกละเมิดสิทธิหรือจากกิจกรรมของมนุษย์ตามที่รับรองไว้ในรัฐธรรมนูญนี้และตามกฎหมายอื่น

(11) แต่ละสรรพสิ่งดำรงอยู่ในธรรมชาติที่เป็นองค์ประกอบของธรรมชาติ มีสิทธิที่จะคงมีอยู่และทำบทบาทหน้าที่ตามธรรมชาติของมัน เพื่อให้สามารถทำหน้าที่ได้

(12) สรรพสิ่งดำรงอยู่ในธรรมชาติมีสิทธิที่จะคงความเป็นอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ ปราศจากการถูกละเมิดสิทธิหรือถูกปฏิบัติอย่างทารุณโหดร้ายจากมนุษย์

มาตรา 49/3 ปวงชนชาวไทย บุคคล กลุ่มบุคคล ชุมชน องค์กรด้านสิ่งแวดล้อม พนักงานอัยการแผนกคดีสิ่งแวดล้อม และสภาพนายความแผนกคดีสิ่งแวดล้อม เป็นผู้ใช้สิทธิแทนธรรมชาติเพื่อคุ้มครอง รักษา ฟื้นฟูและดำรงไว้ซึ่งความสมดุลของธรรมชาติหรือแม่ธรณี

หมวดที่ 4/1

หน้าที่ของมนุษย์ต่อธรรมชาติ

มาตรา 50/1 ปวงชนชาวไทย และทุกคนที่อยู่ในประเทศไทยมีหน้าที่

(1) ปกป้องสิทธิของธรรมชาติ

(2) สนับสนุนและเคารพสิทธิของธรรมชาติ

(3) ส่งเสริมความสัมพันธ์ในการดำรงอยู่อย่างสมดุล กลมกลืน และเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

(4) มีส่วนร่วมอย่างจริงจัง ทั้งส่วนบุคคล กลุ่มบุคคล ชุมชน องค์กร ภาคสังคม ในการส่งเสริมองค์ความรู้ภูมิปัญญาดั้งเดิม ภูมิปัญญาท้องถิ่น วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม นิเวศศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ สังคมศาสตร์ วัฒนธรรม การเมือง และกฎหมาย โดยมีเป้าหมายในการส่งเสริมการพัฒนาแบบองค์รวมเพื่อชีวิตที่ดีตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อบรรลุถึงการดำรงอยู่ที่มีความกลมกลืนกับธรรมชาติ

(5) ยอมรับหลักการพัฒนาแบบองค์รวมเพื่อชีวิตที่ดีตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อการพัฒนาและดำรงอยู่อย่างต่อเนื่อง และยั่งยืนในทางสังคม ชุมชน วัฒนธรรม เศรษฐกิจ ระบบนิเวศ ความหลากหลายทางชีวภาพ อย่างสมดุล กลมกลืน และเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

(6) ยอมรับหลักการปฏิบัติด้านการใช้ การผลิต รวมถึงการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับระบบชีวิต องค์ประกอบของธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ โดยคำนึงถึงการดำรงอยู่อย่างสมดุล กลมกลืน และเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ การฟื้นฟู การสร้างใหม่ ต่อองค์ประกอบ ส่วนประกอบ และระบบชีวิตต่างๆ ของธรรมชาติ

(7) ยอมรับ และปฏิบัติตามหลักการใช้อองค์ประกอบต่างๆ ของธรรมชาติ ในลักษณะที่ให้แน่ใจว่าจะไม่ก่อความเสียหายแบบทำลายล้างระบบชีวิต องค์ประกอบของธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ และต้องมีหน้าที่รับผิดชอบตามกฎหมาย

(8) แจ้งการกระทำใดที่เป็นการละเมิดสิทธิของธรรมชาติ ระบบสิ่งมีชีวิต และสรรพสิ่งในธรรมชาติที่เป็นองค์ประกอบของธรรมชาติ

หมวดที่ 5/1

หน้าที่ของรัฐต่อธรรมชาติ

มาตรา 63/1 รัฐมีหน้าที่

(1) คุ้มครองสิทธิของธรรมชาติตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญนี้

(2) คุ้มครองและส่งเสริมการปฏิบัติตาม และการบังคับใช้สิทธิของธรรมชาติ ที่ได้รับการรับรองตามรัฐธรรมนูญนี้

(3) ส่งเสริมการมีส่วนร่วม การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การเข้าถึงกระบวนการ ยุติธรรม เพื่อนำไปสู่การตรากฎหมายและการบังคับใช้กฎหมายที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการดำรง วิถีชีวิตทั้งในทางเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมที่มีความกลมกลืนกับธรรมชาติ

(4) บัญญัติกฎหมายเพื่อก่อให้เกิดการเคารพสิทธิ การคุ้มครองสิทธิ การฟื้นฟู การเยียวยา ความเสียหาย การลงโทษผู้ละเมิดสิทธิธรรมชาติ แม่ธรณีหรือระบบนิเวศ ตามความมุ่งหมายของรัฐธรรมนูญนี้

(5) รับประกันว่าความเสียหายที่มีสาเหตุมาจากการละเมิดสิทธิของมนุษย์ จะได้รับการแก้ไขให้ถูกต้อง และกำหนดให้มีผู้รับผิดชอบดำเนินการฟื้นฟูความสมดุลของ ธรรมชาติ

(6) สร้างมาตรการป้องกันและจำกัดขอบเขตเพื่อไม่ให้กิจกรรมของมนุษย์ ก่อให้เกิดการสูญพันธุ์ของชนิดพันธุ์ต่างๆ และไม่ก่อให้เกิดการทำลายหรือการรบกวนระบบชีวิต และวงจรของระบบนิเวศ

(7) ส่งเสริมและสนับสนุนหลักปฏิบัติที่เคารพธรรมชาติ รวมถึงองค์ประกอบ ของธรรมชาติและสรรพสิ่งที่ดำรงอยู่ในธรรมชาติทั้งหมด ตามวัฒนธรรม ประเพณี ขนบธรรมเนียม และภูมิปัญญาท้องถิ่นของแต่ละชุมชน

(8) ส่งเสริมระบบเศรษฐกิจและสังคมที่สร้างความกลมกลืนและสมดุลต่อ ธรรมชาติ และควบคุมการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมให้เป็นไปตามสิทธิต่างๆ ที่รับรองไว้ในรัฐธรรมนูญนี้

(9) ส่งเสริม สนับสนุน และสร้างมาตรการทางด้านกฎหมาย มาตรการทาง เศรษฐกิจ และมาตรการทางสังคมทุกภาคส่วนให้มีความตระหนักในคุณค่าโดยเนื้อแท้ ของธรรมชาติเพื่อนำไปสู่การสร้าง “จริยธรรมเชิงนิเวศ” ให้เกิดขึ้นในสังคม ทั้งนี้ โดยมีเป้าหมาย เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทางสังคมและวัฒนธรรมของกฎหมายที่ตระหนักถึงคุณค่า และความสำคัญของธรรมชาติ แม่ธรณีหรือระบบนิเวศ ด้วยการยอมรับและเคารพสิทธิของ ธรรมชาติ

(10) ส่งเสริมและสนับสนุนการเรียนรู้ การวิจัยทั้งทางด้านกฎหมาย นิเวศวิทยา วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม เทคโนโลยีสิ่งแวดล้อม เศรษฐศาสตร์สิ่งแวดล้อม รวมถึงองค์ความรู้ทุกสาขาวิชาที่นำไปสู่การพัฒนาการดำเนินกิจกรรมของมนุษย์โดยมีเป้าหมายเพื่อก่อให้เกิดความสมดุล กลมกลืนกับระบบนิเวศธรรมชาติ

(11) กำหนดนโยบายต่างๆ ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ที่สอดคล้อง กลมกลืนกับระบบนิเวศธรรมชาติ โดยมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาโลกอย่างยั่งยืน

(12) เข้าร่วมในสนธิสัญญาของหน่วยงานที่มีอำนาจตามหน้าที่หรือกลุ่มประชาสังคมที่จัดตั้งขึ้นเพื่อดำเนินมาตรการต่างๆ โดยมีจุดประสงค์เพื่ออนุรักษ์และคุ้มครองธรรมชาติ

นอกจากนั้น รัฐต้องมีความมุ่งมั่นที่จะดำเนินกิจกรรมต่างๆ ทั้งในทางกฎหมาย นโยบาย หลักเกณฑ์ต่างๆ เพื่อบรรลุเป้าหมายของการเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ใหม่ที่เรียกว่า “กระบวนทัศน์ทางกฎหมายแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง” ซึ่งหมายความรวมถึงการตรากฎหมายลำดับรองเพื่อปกป้องและคุ้มครองธรรมชาติ

ข้อเสนอแนะ

กรอบกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิของธรรมชาติหรือสิทธิของแม่ธรณีและร่างแก้ไขปรับปรุงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช.... ที่ได้จัดขึ้นนี้ หากจะนำไปใช้ประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรม เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการคุ้มครองสิทธิของธรรมชาติ ระบบนิเวศของประเทศไทย มีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ข้อเสนอแนะทางด้านกฎหมาย การจัดทำกรอบกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิของธรรมชาติหรือแม่ธรณีนี้มีเป้าหมายที่กำหนดเนื้อหาสาระที่สำคัญของการคุ้มครองสิทธิเพื่อที่นำไปสู่ข้อเสนอกลไกหรือเครื่องมือในมิติใหม่ที่มีประสิทธิภาพในการคุ้มครองธรรมชาติ ระบบนิเวศหรือแม่ธรณี โดยมีข้อเสนอให้มีการรับรองสิทธิไว้ในกฎหมาย 3 ระดับ ดังนี้

1) งานวิจัยนี้เสนอให้มีการรับรองสิทธิไว้ในกฎหมายรัฐธรรมนูญ ด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้

(1) รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดและสิทธิใดที่ได้รับการรับรองคุ้มครองโดยรัฐธรรมนูญย่อมผูกพันทั้งองคาพยพ ได้แก่ องค์กฤษฎีกา องค์กรนิติบัญญัติ บริหารและตุลาการที่จะต้องปฏิบัติตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ

(2) เมื่อพิจารณาตามลำดับชั้นของกฎหมายโดยที่รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด กฎหมายใดจะขัดแย้งกับรัฐธรรมนูญมิได้

(3) เป็นการแสดงเจตจำนงของรัฐที่จะคุ้มครองสิทธิของธรรมชาติหรือแม่ธรณีไว้อย่างชัดเจนในกฎหมายสูงสุด

(4) รัฐธรรมนูญสามารถกำหนดให้มีการตรากฎหมายลำดับรองต่อไป เพื่อให้สอดคล้องกับหลักการในรัฐธรรมนูญ

2) ตรากฎหมายระดับรอง งานวิจัยนี้เสนอว่าหากมีการตรากฎหมายรับรองสิทธิของธรรมชาติหรือแม่ธรณีไว้ในกฎหมายสูงสุด แล้วเสนอแนะให้บัญญัติรับรองสิทธิของธรรมชาติหรือสิทธิของแม่ธรณีไว้ในพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535

3) กฎหมายระดับท้องถิ่น เพื่อกำหนดโครงสร้างของการรับรองสิทธิและการบังคับใช้กฎหมายให้ละเอียด เนื่องจากรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดจึงไม่เหมาะสมที่จะบัญญัติรายละเอียดโครงสร้างและการบังคับใช้ไว้ในรัฐธรรมนูญ เพราะเป็นองค์กรส่วนท้องถิ่นที่มีอำนาจและหน้าที่ในการปกครองในระดับท้องถิ่น ซึ่งอยู่ใกล้กับแหล่งระบบนิเวศท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งตามหลักการกระจายอำนาจนั้นมีการกระจายอำนาจด้านการดูแลสิ่งแวดล้อมตามกฎหมายของส่วนกลาง รวมทั้งกฎหมายจัดตั้งองค์กรส่วนท้องถิ่นก็ได้ให้อำนาจแก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการดูแลควบคุมด้านสิ่งแวดล้อมอยู่แล้ว ดังนั้น การจะให้ท้องถิ่นมีอำนาจจึงจำเป็นที่จะต้องมีการตราพระราชบัญญัติท้องถิ่นรองรับ

2. ข้อเสนอแนะด้านนโยบาย

งานวิจัยนี้มีข้อเสนอแนะด้านนโยบายที่นำไปสู่การคุ้มครองสิทธิของธรรมชาติหรือสิทธิของแม่ธรณีอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ดังนี้

1) รัฐควรกำหนดนโยบายแห่งรัฐ (State of Policy) ที่มุ่งไปสู่การคุ้มครองสิทธิของธรรมชาติหรือแม่ธรณีไว้ในรัฐธรรมนูญอันเป็นกฎหมายสูงสุด ซึ่งแนวนโยบายแห่งรัฐเป็นกรอบหรือแนวทางที่เป็นนโยบายหลักของการบริหารประเทศที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญเพื่อเป็นหลักประกันการบริหารจัดการประเทศ และแนวนโยบายแห่งรัฐที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญย่อมมีผลผูกพันฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายตุลาการที่มีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติตาม เช่น การดำเนินการตามนโยบาย การบริหารราชการแผ่นดิน การออกกฎหมายรวมถึงการบังคับใช้กฎหมายให้เป็นไปตามแนวนโยบายแห่งรัฐ

2) รัฐควรกำหนดนโยบายด้านจริยธรรมเชิงนิเวศไว้ในรัฐธรรมนูญ เพราะการสร้างจริยธรรมเชิงนิเวศมีความสำคัญต่อการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ทางกฎหมายจากมนุษย์เป็นศูนย์กลางไปสู่ระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางได้อย่างแท้จริง เพราะเมื่อมนุษย์มีการขยายขอบเขตของจริยธรรมให้ครอบคลุมไปถึงธรรมชาติ ระบบนิเวศย่อมก่อให้เกิดการบังคับใช้สิทธิได้อย่างมีประสิทธิภาพจนนำไปสู่วัฒนธรรมแห่งสิทธิที่ดำรงอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ระบบนิเวศ ซึ่งการกำหนดนโยบายด้านจริยธรรมเชิงนิเวศไว้ในรัฐธรรมนูญนี้ย่อมเป็นกรอบที่สำคัญที่ทำให้ทุกภาคส่วนตระหนักถึงการสร้างจริยธรรมเชิงนิเวศ จนกลายเป็นจริยธรรมที่อยู่ในตัวมนุษย์ในทำนองเดียวกับที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ทางกฎหมายในการขยายจริยธรรมให้ครอบคลุมไปถึงสตรี ทาส คนผิวดำ แรงงาน ฯลฯ ซึ่งเมื่อสังคมมีจริยธรรมครอบคลุมไปถึงสิ่งใดแล้วการละเมิดจริยธรรมกับการละเมิดกฎหมายก็ย่อมเป็นเรื่องเดียวกันนั่นเอง

3) รัฐควรกำหนดยุทธศาสตร์ด้านการคุ้มครองธรรมชาติ ระบบนิเวศหรือแม่ธรณีไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติให้สอดคล้องกับการคุ้มครองสิทธิที่ได้รับการรับรองโดยรัฐธรรมนูญ รวมถึงให้สอดคล้องกับแนวทางที่ได้กำหนดไว้ในแนวนโยบายแห่งรัฐด้วย เนื่องจากยุทธศาสตร์ต่างๆ ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็นกรอบ

4) นโยบายด้านกระบวนการยุติธรรม รัฐควรมีนโยบายด้านกระบวนการยุติธรรมไม่ว่าจะเป็นการคุ้มครองสิทธิของธรรมชาติโดยตรง รวมถึงนโยบายสนับสนุนหรือให้สิทธิแก่ประชาชนสิทธิชุมชน หรือผู้ใช้สิทธิแทนธรรมชาติหรือแม่ธรณีมีส่วนร่วม รวมถึงเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมเพื่อก่อให้เกิดการคุ้มครองสิทธิอย่างมีประสิทธิภาพ

5) นโยบายด้านการวิจัย รัฐควรสนับสนุนให้มีการศึกษาวิจัยในทุกสาขาวิชาที่มุ่งให้เกิดความรู้ การพัฒนา นวัตกรรมที่เอื้อต่อการดำรงอยู่ของธรรมชาติ ระบบนิเวศ แม่ธรณี โดยมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาแบบโลกยั่งยืน (Earth Sustainable Development) ที่ใช้เกณฑ์ระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา (Ecosystem Center Development) เช่น สนับสนุนวิจัยทางด้านนิติศาสตร์ ทางด้านวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม ทางด้านเทคโนโลยีสิ่งแวดล้อม ฯลฯ เพื่อมุ่งไปสู่เนิเวศรัฐอย่างแท้จริง

6) นโยบายด้านการใช้ธรรมชาติ รัฐควรกำหนดนโยบายในการใช้ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมธรรมชาติอย่างประหยัด รู้คุณค่า รวมถึงคำนึงการดำรงอยู่ การฟื้นฟูของธรรมชาติ ระบบนิเวศหรือแม่ธรณี

7) นโยบายด้านการศึกษา รัฐควรส่งเสริมให้มีการศึกษาและพัฒนาด้านนิเวศวิทยา ด้านวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในวิทยาศาสตร์ วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม อย่างแท้จริง เนื่องจากปัจจุบันมีการศึกษาเรียนรู้หลายแขนงวิชา แต่พบว่า แทบไม่มีการ สนับสนุนศาสตร์ทางด้านนิเวศวิทยาหรือวิทยาศาสตร์หรือเทคโนโลยีสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจัง จนมีคำกล่าวที่ว่า “สังคมมนุษย์เรียนรู้ศาสตร์ต่างๆ มากมายจนไปถึงดาวดวงอื่น แต่มนุษย์กลับ แทบไม่ใส่ใจและมนุษย์แทบไม่รู้อะไรเกี่ยวกับระบบนิเวศที่อยู่รอบตัวมนุษย์ รวมถึงไม่ค่อยให้ความสำคัญกับธรรมชาติหรือระบบนิเวศรอบตัวทำให้ป่าไม้ถูกทำลาย มลพิษมากมายจนนำไปสู่ ปัญหาวิกฤตระบบนิเวศ”

8) รัฐควรกำหนดนโยบายในการกระจายอำนาจให้การปกครองส่วนท้องถิ่น ตรากฎหมายรับรองสิทธิของธรรมชาติ หรือสิทธิของแม่ธรณี เพื่อให้สอดคล้องกับหลักการ กระจายอำนาจ และเพื่อให้ท้องถิ่นที่อยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ ระบบนิเวศในเขตปกครองส่วน ท้องถิ่นนั้นมีสิทธิและหน้าที่ในการดูแลปกป้องคุ้มครองธรรมชาติและระบบนิเวศในท้องถิ่นของ ตน

3. ข้อเสนอแนะด้านสังคม

งานวิจัยนี้เสนอแนะให้มีการกำหนดแนวทางในการสร้างจริยธรรมเชิงนิเวศ ซึ่งหมายถึง การสร้างความตระหนักและความผูกพันถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ระบบนิเวศ ที่ยกชูคุณค่าโดยเนื้อแท้ (Intrinsic Value) ของระบบนิเวศ มิใช่เห็นเป็นเพียงมูลค่า เพื่อตอบสนองความต้องการและประโยชน์ใช้สอยของมนุษย์เท่านั้น เพื่อให้เกิดการปรับเปลี่ยน วัฒนธรรมทางกฎหมายและวัฒนธรรมของคนในสังคม โดยมีเป้าหมายเพื่อการปรับเปลี่ยนจาก กระบวนทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางไปสู่กระบวนทัศน์แบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง เพื่อนำไปสู่การบังคับใช้สิทธิของธรรมชาติได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะหากคนในสังคมไทยมี จริยธรรมเชิงนิเวศย่อมยกชูคุณค่าโดยเนื้อแท้ของธรรมชาติหรือแม่ธรณี จึงเป็นประเด็นจริยธรรม หากมีการละเมิดธรรมชาติหรือแม่ธรณี ซึ่งมาตรการทางสังคมนี้จะต้องอาศัยแนวทางการแก้ไข อย่างเป็นองค์รวมโดยได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วนทั้งประชาชน ชุมชน ภาคสังคม และ ภาครัฐด้วย

4. ข้อเสนอแนะด้านเศรษฐกิจ

งานวิจัยนี้เสนอแนะให้มีการกำหนดนโยบายทางเศรษฐกิจให้สอดคล้องกับการเคารพสิทธิของธรรมชาติหรือแม่ธรณี โดยนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางหลักในนโยบายแห่งรัฐทั้งในรัฐธรรมนูญและแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และนำหลักการพัฒนาตามหลักเศรษฐศาสตร์แม่ธรณี (Mother Earth Green Economy) หรือการพัฒนาอย่างยั่งยืนแบบเข้มแข็ง (Strong Sustainability Development) ที่มีหลักการที่คำนึงถึงทุนธรรมชาติมาปรับใช้เพื่อนำไปสู่การพัฒนาแบบโลกยั่งยืน (Earth Sustainability Development และแนวทางอื่นๆ ที่สอดคล้องกับการอยู่ร่วมกับธรรมชาติหรือแม่ธรณีอย่างสอดคล้องกลมกลืน เพราะต้องยอมรับว่าแม้จะมีการมุ่งรักษาคู่ครองธรรมชาติ แต่ขณะเดียวกันมนุษย์ก็จำเป็นต้องพึ่งพาธรรมชาติระบบนิเวศในการดำรงอยู่ ดังนั้น เพื่อให้การพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมมีความยั่งยืนอย่างแท้จริง จึงต้องมีการพิจารณาทั้ง 3 มิติ ให้สอดคล้อง สมดุลไปพร้อมๆ กัน ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้พบว่า มีประเด็นที่สามารถนำไปสู่การศึกษาวินิจฉัยต่อไป เพื่อให้ประเทศไทยมีกฎหมายและมาตรการในการคุ้มครองธรรมชาติ ระบบนิเวศที่มีประสิทธิภาพควรมีการศึกษาเพิ่มเติมประเด็นต่อไปนี้

1) การวิจัยเรื่อง “กฎหมายต้นแบบว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิของธรรมชาติ” โดยมีเป้าหมายเพื่อให้มีการตรากฎหมายระดับพระราชบัญญัติเพื่อคุ้มครองธรรมชาติ ระบบนิเวศ เพราะงานวิจัยนี้เสนอให้มีการรับรองสิทธิของธรรมชาติในกฎหมายรัฐธรรมนูญ แต่อย่างไรก็ตามกฎหมายรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดที่ไม่สามารถกำหนดรายละเอียดโครงสร้างของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการบังคับใช้สิทธิได้อย่างสมบูรณ์ จึงจำเป็นที่จะต้องศึกษาวินิจฉัยเพื่อนำไปสู่การรับรองสิทธิของธรรมชาติต่อไป

2) การวิจัยเรื่อง “กฎหมายท้องถิ่นเพื่อคุ้มครองสิทธิของธรรมชาติ” โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ท้องถิ่นตรากฎหมายระดับท้องถิ่น เพื่อคุ้มครองระบบนิเวศในเขตปกครองส่วนท้องถิ่น เพราะปัจจุบันมีการกระจายอำนาจการปกครองส่วนท้องถิ่นที่เอื้อต่อการบัญญัติกฎหมายในระดับท้องถิ่นเพื่อมุ่งคุ้มครองธรรมชาติ ระบบนิเวศในชุมชนเนื่องจากชุมชนท้องถิ่นมีความใกล้ชิด

กับธรรมชาติหรือระบบนิเวศชุมชนในลักษณะของความสัมพันธ์ในมิติทางนิเวศวิทยาที่ต้องอาศัย พึ่งพาธรรมชาติ ระบบนิเวศ หรือแม่ธรณีในเขตชุมชนอยู่แล้ว หากมีการสร้างความสัมพันธ์ในมิติ ทางกฎหมายให้สอดคล้องกับการดำรงอยู่ของคนในชุมชนน่าจะทำให้เกิดการดำรงอยู่ของคนใน ชุมชนร่วมกับชุมชนธรรมชาติ (Earth Community) ที่มีคนในชุมชนอยู่ในธรรมชาตินั้นๆ ด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างและปลูกฝังจริยธรรมเชิงนิเวศชุมชน (Environmental Ethics of Community) ที่ยกชูคุณค่าโดยเนื้อแท้ของธรรมชาติ ระบบนิเวศ แม่ธรณีให้อุดมสมบูรณ์ที่ส่งผล โดยตรงต่อสุขอนามัยของคนในชุมชน เพราะมนุษย์อยู่ในชุมชนนั้นโดยการสร้างจริยธรรมให้มีความผูกพันเคารพธรรมชาติในลักษณะที่เข้าใจอย่างถ่องแท้ของคุณค่าของธรรมชาติที่มีความเชื่อมโยง ผูกพัน และสำคัญต่อการดำรงอยู่ร่วมกันระหว่างคนในชุมชนกับธรรมชาติที่มีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่ง ไม่ใช่หวงกันแบบต้องการครอบครองเป็นเจ้าของ (Sense of Belonging not Sense of Owner Ship)

รายการอ้างอิง

- พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535. (2535, 4 เมษายน).
ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 109 ตอนที่ 39.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560. (2560, 6 เมษายน). ราชกิจจานุเบกษา.
เล่ม 134 ตอนที่ 40 ก.
- Burdon, P. (2011). *Exploring Wild Law: The Philosophy of Earth Jurisprudence*.
Kent Town, Australia: Wakefield Press.
- Christopher, D. S. (2010). Should Trees Have Standing? Toward Legal Rights for
Natural Objects. In David R Keller (ed.). *Environmental Ethics: The Big
Questions*. Hoboken, NJ: Wiley-Blackwell.
- Colorado Community Rights Act, 2017 of U.S.A.
- Constitution of the Republic of Ecuador
- Cormac, C. (2011). *The Universal Declaration of the Rights of Mother Earth: An
Overview. The Rights of Nature*. Canada: Council of Canadians.
- Law 300 Framework Law of Mother Earth and Holistic Development for living
well, 2012 of Bolivia
- Law 71 Law of The Rights of Mother Earth, 2010 of Bolivia
- Legal Case of Colombia, The Atrato river Case
- Legal Case of India, NO. 202 of 1995 Of India & Ors.
- Legal Case of India, Writ Petition (PIL) No.126 of 2014.
- Legal Case of India, Writ Petition (PIL) No.140 of 2015.
- Leopold, A. (1949). *Sand County Almanac : With Essays on Conservation*. New York:
Ballantine Books.
- Ordinance of Pennsylvania, Ohio, Virginia, New Mexico, Maryland, U.S.A.
- Paul, J. C. & Eugene, F. S. (2000). The “Anthropocene”. *Global Change Newslette*,
41, 17-18.

CHAPTER 21

Shannon, B. & Mari, M. (2017). *The Rights of Nature : New Paradigm for Nature: Turning our Values into Law*. Canada: The council of Canadians. Foundation Pachamamaan Global Exchange.

Te Awa Tupua (Whanganui River Claims Settlement) Bill – Government Bill 129-2 and Legal Case (Whanganui River Case) in Newzealnad.

The Environmental Law for the Protection of the Earth in the Federal District of Mexico.

The Universal Declaration of the Rights of Mother Earth, 2010

The World Charter, 1982
